

49 rajd „Szlakiem Walk nad Wartą 1939 roku” – 26 września 2026 roku (sobota).

Opis Trasy rajdu (autor Wojciech Józefiak).

Tegoroczna edycja rajdu odbędzie się na zachodnim brzegu rzeki Warty, w gminie Sieradz (Borzewisko – Chojne – Bogumiłów – Dąbrowa Wielka). Długość trasy rajdu wynosi około 9 kilometrów.

Przebiegać będzie w terenie, na którym miały miejsce ważne z punktu widzenia historii lokalnej i historii Polski wydarzenia Wojny Obronnej 1939 roku. Uczestnicy będą poruszać się drogami, którymi we wrześniu 1939 roku (w przeciwnym kierunku) przemieszczali się żołnierze Wojska Polskiego, którzy po bitwie granicznej i działaniach opóźniających - ubezpieczających zmierzali na południowy odcinek głównej pozycji obronnej pod Beleniem.

Raid rozpocznie się w Borzewisku – w miejscu, gdzie wiosną 1939 roku wybudowany został i działał do 5 IX 1939 roku – most polowy przez rzekę Wartę, który umożliwiał pokonanie rzeki.

Wczesną wiosną 1939 roku Szefostwo Saperów Dowództwa Okręgu Korpusu nr IV w Łodzi zdecydowało o rozpoczęciu prac nad budową lekkiej polowej, dwuprzęsłowej, drewnianej przeprawy stałej łączącej miejscowości Chojne na zachodnim i Bełen na wschodnim brzegu rzeki Warty. Most ten, w założeniu, na wypadek wojny miał umożliwić sprawną przeprawę Wojska Polskiego i sprzętu wprost na przygotowaną pod Beleniem – Strońskiem ufortyfikowaną pozycję obronną. Pozwalało to na oszczędzenie czasu niezbędnego dla zajęcia pozycji w tej okolicy. Miał też odciążyć inne przeprawy na odcinku 10 Dywizji Piechoty (10 DP). Poza celami militarnymi most miał służyć także mieszkańcom. W okolicy przebudowano istniejące drogi, wybudowano nowe oraz wybudowana została nowa infrastruktura w postaci przepustów. Prace wykonywali saperzy z Ośrodka Sapersko – Pionierskiego 10 DP w Sieradzu pod dowództwem mjr. Miłosza Cwaliny – Godziemby. Materiał na budowę mostu i dróg dostarczano chłopskimi wozami, część prac niezwiązanych jednak bezpośrednio z budową mostu wykonywali mieszkańcy Chojnego. Oczyszczano z drzew i krzewów przedpole, bielono płoty i stodoły. Do realizacji prac wezwano dodatkowo mieszkańców odległych gmin Wróblew i Brzeźnio oraz gminy Bogumiłów. Prace budowlane trwały od maja do sierpnia 1939 roku. W dniu 6 sierpnia 1939 roku mieszkańcy Chojnego po raz pierwszy przeszli po tym moście na wschodni brzeg rzeki, udając się na odpust do Strońska. Podejście do mostu było zabezpieczone zasiekami z drutu kolczastego. Strzegł go posterunek wojskowy. Jeszcze przed wybuchem wojny został objęty rozpoznaniem wywiadowczym przez Niemców. W dniu 1 września 1939 r. Niemcy zaatakowały Polskę. Zgodnie z założeniami, przez most, który miał duże znaczenie taktyczne, wycofać się miały polskie oddziały. Miało się to odbyć po przeprowadzeniu działań opóźniających w walkach nadgranicznych, przed rozpoczęciem obrony na głównej pozycji obronnej na odcinku w okolicy Strońska – Belenia, na wschodnim brzegu rzeki Warty. Okolice mostu były wielokrotnie atakowane z powietrza i bombardowane. Niemieccy piloci nie bombardowali samego mostu, ponieważ przeprawa była także ważnym obiektem z punktu widzenia przeprawy przez rzekę oddziałów niemieckiej 17 Dywizji Piechoty. Po nim przeszły oddziały Wojska Polskiego z 10 DP wycofujące się znad granicy. Pośród nich znalazły się: III batalion 30 pSK z Warszawy, oddziały Zgrupowania nr 2 płk. Jerzego Grobickiego w tym 1 pułk kawalerii KOP, Sieradzka Brygada Obrony Narodowej, II dywizjon 10 Pułku Artylerii

Lekkiej z Łodzi, 92 samodzielna kompania czołgów rozpoznawczych, pluton armat ppanc. z 31 pSK w Sieradzu oraz saperzy KOP. Łącznie to kilka tysięcy żołnierzy, a także ewakuujących się mieszkańców terenów nadgranicznych i okolic. Most nie posiadał stałej obrony przeciwlotniczej, broniony był doraźnie przez znajdujące się w pobliżu oddziały Wojska Polskiego. Decyzja o jego zniszczeniu początkowo pozostawała w gestii dowódcy Armii Łódź, a od 3 IX - dowódcy 10 DP. Most po wycofaniu się Wojska Polskiego został uszkodzony w sposób uniemożliwiający korzystanie z niego do końca walk na tym odcinku – tj. 5 IX. Został, co potwierdzają źródła niemieckie podpalony. Za niszczenie odpowiadali saperzy z 10 Batalionu Saperów w Sieradzu pod dowództwem mjr. Ludwika Siemińskiego, który powstał wskutek przekształcenia wspomnianego wcześniej Ośrodka Sapersko-Pionierskiego w Sieradzu. Po naprawie był wykorzystywany do przeprawy przez Niemców. Historia mostu polowego, zbudowanego przez Wojsko Polskie w 1939 roku, kończy się na przełomie 1939/1940 roku, kiedy po zamarznięciu rzeki został on rozebrany, podpory mostu zostały obcięte do poziomu lustra wody. Pozostałe w wodzie elementy podpór mostowych stały się dodatkowo powodem zatoru lodowego na rzece, jaki miał miejsce kolejnej zimy (1940/1941).

Do dziś widoczne są w terenie przyczółki mostowe oraz żwirowe drogi zbudowane w kierunku wsi Beleń. Znajdują się one na terenie starorzecza, za starym wałem przeciwpowodziowym, na tak zwanej wyspie. Rzeką Warta natomiast płynie innym korytem.

W pobliżu w 2025 roku ustawiona została tablica informacyjno – edukacyjna.

Kolejnym etapem trasy rajdowej prowadzącej w kierunku zachodnim będzie cmentarz w miejscowości Chojne. Znajduje się tutaj mogiła żołnierza Wojska Polskiego z 4 Pułku Piechoty Legionów z Kielc. Na tablicy widnieje nazwisko Józefa Wrony. Jednak ustalenia regionalisty – Ireneusza Wolmana, badającego historię Chojnego i okolic wskazują, że w mogile został pochowany zmarły 7 września 1939 roku, w niemieckim w szpitalu w Szkole Powszechnej w Chojnem, ranny żołnierz Wojska Polskiego – Józef Broza.

Po upuszczeniu Chojnego uczestnicy rajdu będą kierować się w kierunku Bogumiłowa. Na okolicznych wzgórzach 4 września 1939 roku pozycje zajmowali żołnierze batalionu marszowego 31 pułku Strzelców Kaniowskich w Sieradzu, których zadaniem była osłona podejścia do mostu w Borzewisku. Okolicznymi drogami wycofywały się oddziały Wojska Polskiego.

Celem tego etapu rajdu będzie tablica informacyjno – edukacyjna ustawiona przy skrzyżowaniu dróg Bogumiłów – Dąbrówka – Dąbrowa Wielka, która ustawiona została w tym miejscu w tym roku.

Najbliższa okolica była miejscem wielu wydarzeń na przełomie sierpnia i września 1939 roku i kolejnych latach.

W 1939 roku przebiegał tu bardzo ważny szlak drogowy o znaczeniu militarnym. Prowadził z Dębołęki (przy drodze Sieradz – Złoczew) do mostu polowego na rzece Warcie w Borzewisku, w rejonie umocnień głównej pozycji obronnej na odcinku Beleń i Strońsko, na wschodnim brzegu rzeki. Szlak biegł po osi Dębołęka – Kuśnie – Dąbrowa – Bogumiłów – Chojne. Z tego kierunku spodziewano się uderzenia części 8 Armii Niemieckiej z rejonu Wrocławia. Okolica

objęta była saperskim planem niszczeń obiektów infrastruktury – dróg i mostów, który wykonano przed walkami 3 i 4 IX 1939 roku. Tą drogą pomiędzy 29 VIII, a 1 IX 1939 r. maszerował przybyły koleją do Sieradza 30 pułk Strzelców Kaniowskich z Warszawy, którym dowodził ppłk. Włodzimierz Szmyd. Żołnierze I batalionu (dowódca mjr. Bronisław Kamiński) zatrzymali się w Dębołęce, II batalionu (dowódca kpt. Konstanty Supiński) w Dąbrowie Wielkiej, III batalionu (dowódca mjr. Romuald Borysowicz) w Chojnem. Dowództwo pułku stanęło na kwaterach w Bogumiłowie i Wiechucicach. Po walkach nadgranicznych i walkach opóźniających, w dniu 3 IX 1939 r. w rejonie przedmościa sieradzkiego (okolice Dębołęki) – znalazło się Zgrupowanie nr 2 pod dowództwem płk. dypl. Jerzego Grobickiego z 10 Dywizji Armii „Łódź”, którego odwrot ubezpieczał w Dębołęce i Kuśniu 4 batalion strzelców z Łodzi, dowodzony przez mjr. Wincentego Mischke. Doszło tutaj do pierwszego boju spotkaniowego żołnierzy Wojska Polskiego z wrogiem na przedpolu Sieradza. Kilka tysięcy żołnierzy, w krótkim czasie wycofało się wtedy na wschodni brzeg Warty, na wcześniej przygotowane pozycje obronne. Były to m.in.: 1 Pułk kawalerii Korpusu Ochrony Pogranicza (KOP) pod dowództwem ppłk. Feliksa Kopcia, 92 kompania czołgów rozpoznawczych ze swoimi dwunastoma tankietkami TK-3, pod dowództwem kpt. Władysława Iwanowskiego, II dywizjon 10 Pułku Artylerii Lekkiej z Łodzi pod dowództwem kpt. Michała Krassowskiego, Sieradzka Brygada Obrony Narodowej, czy saperzy KOP pod dowództwem por. Leona Miazgi. Tędy ewakuowała się też ludność cywilna z terenów nadgranicznych. W okolicznych zagajnikach znajdowały się polskie pozycje, z których żołnierze Wojska Polskiego ostrzeliwali nadciągających Niemców. Na wzgórzach na wschód od tego miejsca, w okolicach Bogumiłowa pozycję osłonową, o czym już wspomniano, zajmowali żołnierze batalionu marszowego 31 pułku Strzelców Kaniowskich z Sieradza. W dniu 3 IX 1939 roku nad pobliskim przysiółkiem Kozy, w walce powietrznej zestrzelony został samolot PZL.23B „Karaś” z krakowskiej 21 Eskadry Bombowej. Polegli tam ppor. obs. Tadeusz Król i kpr. strz. samolotowy Ignacy Mularczyk. Uratował się skokiem na spadochronie kpt. pil. Stanisław Obiorek. Pomiędzy Dąbrówką a Bogumiłowem 4 IX 1939 roku w piaszczystym podjeździe utknęła niemiecka artyleria (najprawdopodobniej z 53 pułku artylerii ciężkiej). Do jej wyciągnięcia Niemcy wykorzystali mieszkańców Dąbrowy Wielkiej, którzy zostali wcześniej zatrzymani w Domu Katolickim. Być może uratowało im to życie. Tego samego dnia w Dębinie gm. Bogumiłów niemieccy żołnierze dokonali zbrodni wojennej na ludności cywilnej, mordując 3 osoby z Woli Będkowskiej. W Dąbrowie Wielkiej funkcjonowało we wrześniu 1939 roku niemieckie lotnisko polowe. Stacjonowały tu samoloty Eskadry Rozpoznawczej XIII Korpusu Armijnego m.in. Heinkel HE-46 i Fiesler i Fi 156 Storch. Obszar ten jest wrześniowym polem bitwy żołnierzy 10 Dywizji Piechoty Armii „Łódź” z Niemcami z 17 Dywizji Piechoty z Norymbergi. Podczas wojny okoliczne tereny włączono do niemieckiego poligonu, na którym ćwiczyły liczne oddziały zmotoryzowane. Wcześniej, w celu jego budowy, wysiedlono stąd częściowo polską ludność (535 osób tylko w gromadzie Dąbrowa Wielka). W 1945 roku na pobliskim wzgórzu żołnierze Armii Czerwonej rozstrzelali niemieckich jeńców.

Ostatnim etapem rajdu będzie miejscowość Dąbrowa Wielka. Tutaj na terenie przy kościele pw. św. Michała Archaniola w listopadzie 2025 roku, odsłonięty został pomnik – memoriał poświęcony mieszkańcom parafii Dąbrowa Wielka – Obrońcom Ojczyzny w latach 1918 – 1920 i 1939 – 1945. Na tablicy wymieniono 59 nazwisk lokalnych Bohaterów, którzy walczyli

o niepodległość Polski i w jej obronie. Jest pośród nich kawaler Orderu Virtuti Militari za wojnę 1920 roku – Franciszek Trojan oraz urodzony w Dąbrowie Wielkiej, zamordowany przez NKWD w kwietniu 1940 roku w Kalininie – posterunkowy Policji Państwowej Stanisław Zaremba. Na terenie Szkoły Podstawowej w Dąbrowie Wielkiej staraniem grupy Detektywi Pól Bitewnych Sieradz 1939 i dyrekcji szkoły, wiosną tego roku posadzono Dąb Pamięci, który jest poświęcony temu policjantowi (w ramach programu „Katyń... Ocalić od Zapomnienia”). Sam kościół jest bezcennym zabytkiem sztuki sakralnej z XVIII wieku, a dzięki staraniom księdza proboszcza Pawła Śmigła został odrestaurowany z zewnątrz i podobne prace trwają we wnętrzu. W kościele znajduje się krzyż 10 Dywizji Piechoty, wykonany przez Roberta Kielka i przekazany parafii przez grupę Detektywi Pól Bitewnych Sieradz 1939 w 2024 roku. Na krzyżu umieszczone są informacje o jednostkach Wojska Polskiego, które w 1939 roku stanęły do walki z Niemcami w tej okolicy i w okolicy Sieradza, a ponadto umieszczono na nim oryginalne łuski po amunicji wystrzelonej przez polskich żołnierzy we wrześniu 1939 roku na polach bitwy nad Wartą – pod Dębołęką i Kuśniem, Glinnem, Mnichowem i Beleniem. W krzyż w komponowano również kapsuły z ziemią w wyżej wymienionych pól bitewnych.

Rajd zakończy się złożeniem kwiatów i zapaleniem symbolicznego znicza pod pomnikiem przy kościele.

Bliższe informacje o walkach w okolicy zostały opublikowane na stronie prowadzonej przez grupę nieformalną Detektywi Pól Bitewnych Sieradz 1939, która znajduje się na portalu Facebook – pod nazwą „Sieradzki Wrzesień 1939”. Są tam opublikowane informacje dotyczące wspomnianych wyżej wydarzeń na trasie rajdu, stąd strona stanowi też kompendium wiedzy, która niezbędna będzie podczas konkursu wiedzy o wydarzeniach na trasie rajdowej. Dodatkowe informacje znaleźć można także w kwartalniku Oddziału PTTK w Sieradzu – „Na Sieradzkich Szlakach”, gdzie opublikowano zostały materiały o walkach w miejscach, przez które przebiegać będzie trasa tegorocznego rajdu. Kwartalnik jest bez bezpłatnie udostępniony w wersji elektronicznej w serwisie Powiatowej Biblioteki Publicznej o nazwie „Cyfrowa Ziemia Sieradzka”.

Opracował: Wojciech Józefiak (email: Sieradz1939@poczta.fm)